

**НОВІ ВИДИ РОДУ *COTONEASTER* MEDİK.,
ІНТРОДУКОВАНІ З ФЛОР КРАЇН СПІВДРУЖНОСТІ
НЕЗАЛЕЖНИХ КРАЇН ДО БОТАНІЧНОГО САДУ
ІМ. АКАД. О.В. ФОМІНА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Гревцова Г. Т., Вакуленко Т. Б.

ВСТУП

Інтродукція кизильників методом родових комплексів Ф.М. Русанова¹ в Ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка розпочата в 1970 р. Мобілізація популяційно-природно-видового різноманіття видів роду *Cotoneaster* Medik. проходила декількома шляхами: виписка насіння з каталогів зарубіжних і вітчизняних ботанічних садів, збирання насіння кизильників у ботанічних садах колишнього СРСР, Угорщини, Чехії, Польщі під час експедиційних виїздів, збирання живого матеріалу в природних місцях зростання. Було проведено понад 25 експедицій, найвіддаленіші з них такі: Киргизький і Гіссарський хребти (1974 р.), Хібінські й Кандакашські гори (1979 р.), заповідник «Галича гора» на Середньо-Руській рівнині (1980 р.), Північний Кавказ і гори Вірменії (1981 р.), Східний і Центральний Сибір (1982 р.), Забайкалля (1983 р.), Кольський півострів (1984 р.), Крим (1985 р.), Великий Балхан, Каратау, Заїлійський Алатау, Кунгей Алатау (1986 р.), Далекий Схід (1990 р.), Моравський Крас і Велика Угорська долина (1995 р.) (рис. 1).

Пізніше під час дослідження кизильників у флорі України за 24-річний період (1994–2018 рр.) було здійснено понад 25 експедиційних виїздів до різних регіонів країни.

---

¹ Русанов Ф.Н. Метод родовых комплексов и интродукции растений. *Бюллетень ГБС АН СССР*. 1977. Т. 81. С. 15–20.

Рис. 1. Експедиції Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна

Установлено сучасне поширення видів роду *Cotoneaster* у різних частинах ареалу в межах Тернопільської, Вінницької, Київської, Кіровоградської Миколаївської, Дніпропетровської, Запорізької, Донецької, Луганської областей, гір Кременецького краю, в Гірському Криму й Карпатах.

Багаторічні фенологічні дослідження за ростом і розвитком рослин в умовах Києва дозволили, завдячуючи методу родових комплексів Ф.М. Русанова, поповнити колекцію *Cotoneaster* 9-ма видами, новими для ботанічної науки, які названі на честь наших вчителів і вчених (рис. 2–11).

Рис. 2. Кизильник Білокопя

Рис. 3. Кизильник даралагезький

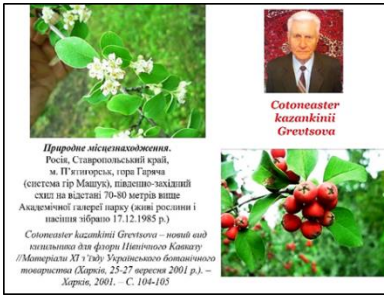

Рис. 4. Кизильник Казанкіна

Рис. 5. Кизильник киргизський

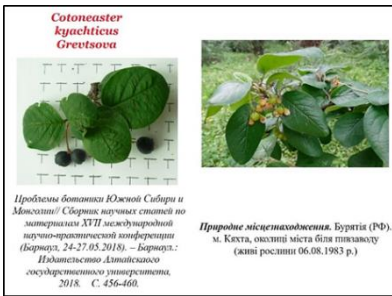

Рис. 6. Кизильник кяхтинський

Рис. 7. Кизильник Логгінова

Рис. 8. Кизильник Русанова

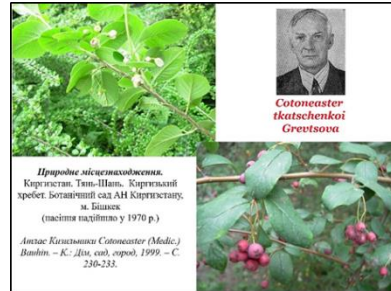

Рис. 9. Кизильник Ткаченка

Рис. 10. Кизильник узбецький

Рис. 11. Експозиція *Cotoneaster*

У своїх дослідженнях забарвлення плодів і кісточок встановлювали за шкалою А.С. Бондарцева², морфологічні особливості ендокарпію вивчали на світловому мікроскопі Stemi 2000 С і сканувальному мікроскопі JEOL jsm-35 С.

Нижче наводимо ботанічні описи нових видів та їхні морфологічні особливості.

1. Кизильники з флори Узбекистану

Cotoneaster bilokonii Grevtsova, **spec. nov. non** *C. bilokonii* Grevtsova in Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Bauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 22–25³.

Рослина (сходи 1981 р.) вирошена з насіння Ташкентського ботанічного саду Академії Наук (далі – АН) Узбекистану, які надійшли під назвою C. oliganthus Rojark. з ділянки природної флори.

У ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна довгий час культивувалася під назвою *C. species*. Після освітлення у 2005 р. рослина почала формувати крону, цвісти й плодити. У 2008 р. досягла висоти 3,3 м, мала проєкцію крони 2,5 х 3, 1 м, із цього можна констатувати, що за життєвою формою – це маленьке деревце. У 2013 р. материнська рослина загинула через антропогенний фактор (восени 2012 р. чиясь злісна рука обробила гербіцидом). У колекції підрастає дочірня рослина 6-и річного віку,

² Бондарцев А.С. Шкала цветов. Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1954. 28 с.

³ Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Bauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 22–25.

вирослена з насіння урожаю 2010 р. Описи наводяться за гербарними зразками 2009 р. із материнської рослини (рис. 12, 13).

Рис. 12. *Cotoneaster bilokonii*

Молоді пагони сріблясто-зелені, густо щетинисто-волосисті, майже повстисті, пізніше густо-волосисті, однорічні зверху темно-пурпурові, знизу темно-винно-пурпурові; дворічні – темно-оливкові, знизу зі спадним сірим нальотом; трирічні – темно-бурі. Кора сірувато-темно-бура.

Листки дворядні, майже шкірясті, загострено-еліптичні, 25–50 x 14–28 мм, на верхівці витягнуто-заокруглені з вістрям або без нього, в основі клиноподібні; зверху темно-зелені, зеленувато-малахітові; знизу голубувато-зелені, синювато-сірі, з випуклою центральною жилкою. Черешки 6–10 мм, зелені, карміново-зелені, щетинисто-волосисті. Прилистки конічні, карміново-сріблясто-зелені, густо-волосисті, майже повстисті, завдовжки 3–4 мм.

Квітки не в щільних щитках, по 7–15, на кінцях бокових гілочок довжиною 20–30 мм, на щетинисто-волосистих плодоносах завдовжки 10–20 мм і густо-щетинисто-волосистих плодоніжках завдовжки 5–7 мм. Чашечка густо-волосиста, чашолистки широко-трикутні, з карміновими плямочками, густо-волосисті, майже повстисті. Віночок 6–10 мм у діаметрі, пелюстки молочно-білі, розпростерті, з рожевими прожилками в основі, округлі, 3–5 мм у діаметрі. Тичинок 10–16, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 2 стовпчиків.

Плоди в щитках по 3–9, спочатку рожеві, потім червоні, кроваво-червоні, кіноварно-червоні, кулясті, 6–10 (12) мм у

діаметрі, блискучі. Гіпантії не зрослий, густо опушений. Кісточок 2, овальні. Щиток займає 2/3 поверхні дорсальної сторони.

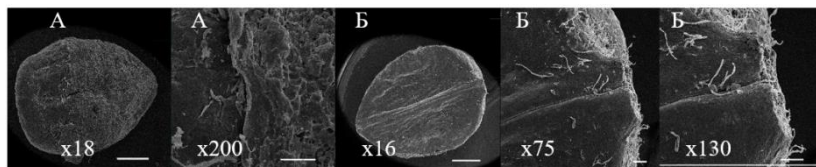

Рис. 13. Мікрофотографії ендокарпію *C. Bilokonii*

A – дорсальна сторона; *B* – вентральна сторона

Поверхня гіпостилу дорсальної сторони дещо згладжена, зокрема в апікальній частині. Мікрорельєф утворений майже ізодіаметричними клітинами, межі яких часом невиразні, особливо за лінією розподілу. Лінія розподілу щитка, гіпостилу – досить чітка, злегка хвиляста й ледь піднята, гіпостиль трохи нависає над щитком. Щиток дрібно-сітчастий, утворений полігональними клітинами з тонкими стінками. Поверхня вентральної сторони грубо поздовжньо-хвиляста, місцями горбкувата, мікрорельєф дрібно-горбкуватий, утворений дрібними клітинами з опуклою зовнішньою периклінальною стінкою та вигнутими чи хвилястими антиклінальними стінками. У центрі від верхівки до основи простягається пряме кілеподібне підвищення з вузькою жолобкуватою борозенкою, яка на апікальному кінці прямо урізана. Клітини екскарпу вздовж жолобка прозенхімні, поздовжньо витягнені.

Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці апікальної частини кісточки.

Цвіте в кінці травня – на початку червня. Плоди дозрівають у жовтні. Зимостійкий. Посухостійкий. Медонос.

Cotoneaster rusanovii Grevtsova^{4,5}. Рис. 14, 15, 16.

⁴ Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Vauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 202–205.

⁵ Гревцова А.Т. Кизильники флоры Казахстана и Средней Азии бывшего СССР в коллекции Ботанического сада им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. *Растительный мир и его охрана* : Материалы международной научной конференции, посвященной 80-летию Института ботаники и фитоинтродукции, г. Алматы, 5–7 сентября 2012 г. Алматы, 2012. С. 224–227.

Вирощений із насіння, зібраного нами у вересні 1974 р. у ботанічному саду АН Узбекистану (м. Ташкент) на ділянці природної флори. Колегами-ботаніками рослини завезені із Чаткальського хребта (Паміро-Алай).

В умовах Києва материнські рослини в 45-и річному віці досягли висоти понад 5 м із проєкцією крони 6,1 x 5,4 м і товщини стволиків 8–14 см у діаметрі. Дочірні рослини в 15-и річному віці мають висоту 3,5 м і проєкцію крони 4,1 x 3,9 м.

Прямостояче-розпростертий кущ, із пониклими гілками, висотою понад 3 м.

Рис. 14. Габітус *Cotoneaster rusanovii*

Молоді пагони жовтувато-зелені, повстисті, потім зверху кармінові, знизу карміново-коричневі, густо-волосисті, сіро-карміново-коричневі, тьмяно-блискучі; дворічні – сіро-коричневі, зморшкуваті, зі спадним білим нальотом; трирічні – сіро-коричневі, з рідкими сірими сочевичками, тьмяно-блискучі. Кора сіра.

Листки дворядні, широко-яйцеподібні, широко-ланцетні, ланцетно-еліптичні, 25–52 x 14–28 мм (на стерильних пагонах 35–50 x 31–41 мм), на верхівці злегка витягнуті, з вістрям, біля основи клиноподібні, широко-клиноподібні, рідше заокруглені; зверху зелені, пізніше темно-зелені, рідко-волосисті, оголюються, по краю густо-війчасті, потім голі, гладенькі або трохи зморшкуваті, з 4–5 парами втиснутих бокових жилок; знизу білувато-повстисті, потім оливково-зелені, волосисті, швидко оголюються, з випнутими центральною та боковими жилками, на

черешках завдовжки 5–10 мм, спочатку майже повстистих, потім волосистих. Прилистки шилоподібні, кармінові, завдовжки 2–3 мм, густо-волосисті, швидко-опадальні.

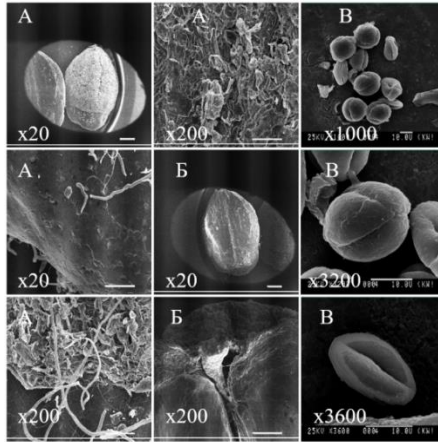

Рис. 15. Квітки, плоди, кісточки *C. rusanovii*

Квітки у волотевих щитках, по 5–14, на кінцях коротких гілочок завдовжки 30–40 мм. Квітконоси завдовжки 25–30 мм, квітконіжки – 5–10 мм, густо-волосисті. Чашечка гола. Чашолистки широко-трикутні, з карміною плямочкою, голі. Віночок 10–12 мм у діаметрі. Пелюстки розпростерті, білі, округлі, 5 мм у діаметрі. Тичинок 13–20, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 2 стовпчиків. Плоди в рихлих щитках, по 3–9, кулясті або майже кулясті, 10–12 мм у діаметрі, спочатку рожеві, червоні, кисло-солодкі; дозрілі – темно-червоні, фіолетово-кармінові, з присмаком ліків, голі, із сизим нальотом. Гіпантій не зрослий, зубчики чашечки опушені. Кісточок 2, розміром 6 x 7 мм, обернено-яйцеподібні. Дуже важко розділяються.

Гіпостиль займає 1/5 поверхні дорсальної сторони, а щиток – 4/5. Щиток щільний, губчастий, з округло-полігональних потовщених клітин, часом значно зруйнованих. Лінія розподілу щитка й гіпостилю ледь хвиляста, трохи піднята, щиток переважно нависає над гіпостилем. Вентральна поверхня гіпостилю рівномірно слабо хвиляста, з ледь піднятими дистальними кінцями. Вентральна борозенка жолобкувата, широка, пряма, із загостреними піднятими бічними краями, простягається від основи до самої верхівки, де закінчується невеликою заглибиною. З дорсальної сторони гіпостиль більш гладенький, часом із пологими заглибинами. Мікрорельєф обох сторін згладжений, невиразний, лише навколо апікальної виїмки злегка проступають обриси видовжено-полігональних клітин з опуклою периклінальною зовнішньою стінкою.

Рис. 16. Мікрофотографії ендокарпію та пилоквих зерен *C. russanovii*
 А – дорсальна сторона, Б – вентральна сторона, В – пилкові зерна

Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці апікальної частини кісточки.

Цвіте рясно в травні, плодить рясно у вересні. Медонос. Зимостійкий.

Cotoneaster uzbecicus Gtervtsova⁶. Рис. 17, 18, 19.

Вирощений із насіння, зібраного в 1974 р. у ботанічному саду АН Узбекистану (м. Ташкент) на ділянці «Середня Азія», завезений колегами-ботаніками із Чаткальського хребта (Паміро-Алай).

В умовах ботанічного саду материнська рослина надзвичайно повільно росла, в 10-и річному віці сягала 0,6 м висоти, з більш або менш горизонтально розпростертими гілками. Після триразового скошування рослина загинула. Ми встигли її брунечку прищепити на кизильник. На ділянці в особливих хащах ховаємо цю рослину від злого ока. На присадибній ділянці підростають саджанці з насіння місцевої репродукції. Рослини низькорослі, з розпростертими над землею гілками, які на кінцях мають тонкі довгі пагони, що утворюють ніби кільце.

Молоді пагони спочатку сріблясто-повстисті, потім кармінові, густо-волосисті, пізніше карміново-коричневі, з білими

⁶ Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Bauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 246–249.

сочевичками й спадним (шматками) білим нальотом; дворічні – сіро-карміново-коричневі; трирічні – сіро-коричневі, тьмяні. Кора сіра. Листки широко-яйцеподібні, широко-еліптичні, яйцеподібні, майже кулясті, еліптичні, 8–18 x 5–14 мм, а на стерильних пагонах – 13–27 x 10–23 мм; на верхівці заокруглені, рідше виїмчасті, з маленьким вістрям на стерильних та однорічних пагонах; біля основи заокруглені, рідше широко-клиноподібні; зверху спочатку зелені, волосисті, по краю облямівково-повстисті, пізніше темно-зелені, тьмяні, по краю війчасті; знизу спочатку голубувато-сірі, повстисті, потім голубувато-зелені, голубувато-сині, з випнутою центральною жилкою, на повстистих черешках завдовжки 3–4 мм. Прилистки шилоподібні, карміново-сірі, повстисті, пізніше кармінові, густо-волосисті, завдовжки 3–4 мм.

Квітки в щільних щитках, по 5–9 (12), на кінцях коротких гілочок завдовжки 3–5 мм, облиствених 2–3 листочками або в пазухах листків теж із 2–3 листочків. Квітконоси довжиною 7–10 мм, квітконіжки – 3–5 (7) мм, повстисті. Чашечка повстиста, пізніше густо-волосиста. Чашолистки широко-трикутні, опушені, з карміновими плямочками, по краю густо-волосисті. Віночок 8–10 мм у діаметрі. Пелюстки розпростерті, білі, округлі, 3 x 3,5 мм у діаметрі. Тичинок 18–20, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 1–2 стовпчиків.

Плоди в щільних щитках, по 2–5, кулясті, 5–8 мм у діаметрі, майже сидячі, спочатку рожеві, потім червоні, кисло-солодкі; стиглі – червоні, тьмяно-блискучі, опушені. Гіпантій не зрслий, зубчики чашечки з щільним сірим опушенням. Кісточок 2, зрідка 1, розміром 1,5 x 3–4 мм.

Рис. 17. *Cotoneaster uzbecicus*

Дорсальна сторона гіпостилу горбкувата, з широкими заглибинами на межі щитка. Щиток займає 2/3 поверхні дорсальної сторони. Щиток сітчастий, складається з полігональних клітин із потовщеними, часто здавленими стінками. Лінія розподілу чітка, слабо хвиляста, гіпостиль нависає над щитком. Вентральна поверхня горбкувата, по центру значно складчата, дещо вдавлена. Борозенка пряма, тонка, щілиноподібна, з підвищеними округлими бічними краями, простягається від основи до верхівки, де вона прямо урізана, оточена невеликим обідком і поодинокими волосками.

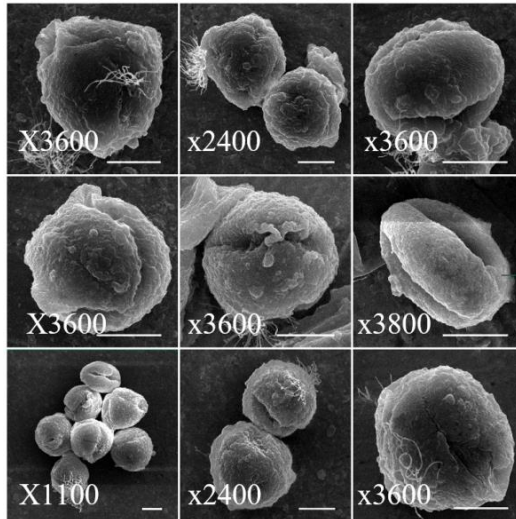

Рис. 18. Мікрофотографії пилкових зерен *C. uzbecicus*

Мікрорельєф поверхні дрібно-сітчастий, утворений округлими клітинами з потовщеними антиклінальними стінками й ввігнутими, рідше опуклими, зовнішніми периклінальними стінками. Навколо борозенки клітини поздовжні, прозенхімні, з опуклими периклінальними стінками.

Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці апікальної частини кісточки. Цвіте в травні, плоди дозрівають у серпні й у жовтні після повторного цвітіння, яке настає щорічно.

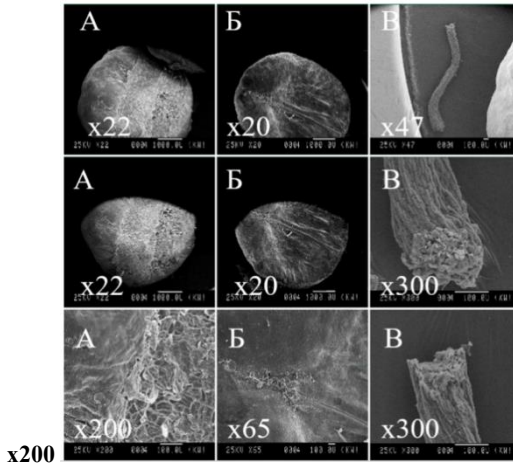

Рис. 19. Мікрофотографії ендокарпію та стовпчика *C. Uzbecicus*
 А – дорсальна сторона, Б – вентральна сторона, В – стовпчик

2. Кизильники з флори Киргизії

Cotoneaster kirgizicus Grevtsova^{7,8}. Рис. 20, 21.

Вирощений із відгілка куща, взятого у вересні 1974 р. у Киргизії (Тянь-Шань, Киргизський хребет, басейн р. Ала-Арча, 1600 м н.р.м.).

Рослина росла дуже повільно, формуючи приземкувато-розпростертий габітус, потім почала рости в висоту. Нині це дуже широкий кущ, із довгими горизонтально розпростертими гілками. Висота 2,2 м, проекція крони 5,5 x 4,5 м.

Молоді пагони жовтувато-коричневі, повстисті, пізніше темно-кармінові, густо-волосисті; дворічні – коричневі, зі спадним білим нальотом; трирічні – сіро-коричневі, сірі. Кора сіра.

Листки дворядні, яйцеподібні, еліптичні, обернено-широко-яйцеподібні, 11–23 x 8–19 мм, на верхівці злегка витягнуті, з вістрям або без нього, в основі заокруглені, рідше широко-клиноподібні;

⁷ Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Vauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 106–109.

⁸ Гревцова А.Т. Кизильники флоры Казахстана и Средней Азии бывшего СССР в коллекции Ботанического сада им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. *Растительный мир и его охрана* : Материалы международной научной конференции, посвященной 80-летию Института ботаники и фитоинтродукции, г. Алматы, 5–7 сентября 2012 г. Алматы, 2012. С. 224–227.

зверху темно-зелені, волосисті, потім оголені; знизу сірувато-жовто-зелені, повстисті, з випнутою центральною жилкою, пізніше густо-волосисті, на повстистих черешках завдовжки 2–4 мм. Прилистки шилоподібні, кармінові, густо-волосисті, завдовжки 2–5 мм.

Квітки в щитках, по 2–5, на кінцях коротких гілочок, облиствених 2–3 листочками (щитки у фазі бутонізації стоять прямо, під час цвітіння пониклі). Квітконіжки 5–6 мм, повстисті. Чашечка опушена. Чашолистки широко-трикутні, майже голі. Віночок 5–6 мм у діаметрі. Пелюстки стоять прямо, білі або білі з карміновими прожилками, 2,5–3 мм у діаметрі, по краю дрібно зубчасті. Тичинок 12–14, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 2 стовпчиків.

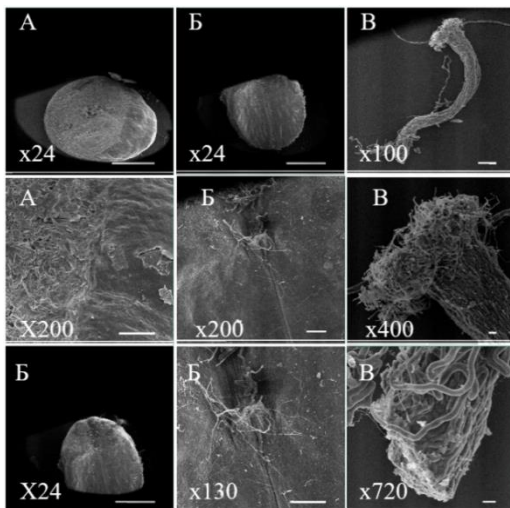

Рис. 20. *Cotoneaster kirgizicus*

Плоди у звислих щитках, по 2–4, майже кулясті, 5–6 мм у діаметрі, спочатку червоні, блискучі, кисло-солодкі; зрілі – темно-червоні, фіолетово-кармінові, із сизим нальотом, тьмяні, мучнисті. Гіпантій напіввідкритий, зубчики чашечки опушені. Кісточок 2, розміром 3 x 4 мм, широко-яйцеподібні. Щиток займає понад 2/3 дорсальної сторони.

Гіпостиль із дорсального боку горбкувато-зморшкуватий, зі згладженим мікрорельєфом, обриси клітин невиразні. Лінія розподілу чітка, майже рівна, місцями ледь хвиляста, гіпостиль переважно нависає над щитком або на одному з ним рівні. Щиток щільний, дрібно-сітчастий, з округло-видовжених клітин із потовщеними стінками. Поверхня вентральної сторони опукла, поздовжньо-хвиляста. Вентральна борозенка тонка, пряма,

щилиноподібна, не піднята, опушена поодинокими округлими покрученими волосками, закінчується в заглибині нижче апікального кінця. Мікрорельєф згладжений, дрібнозернистий, утворений полігональними клітинами з нечіткими краями. Лише вздовж жолобка клітини прозенхімні, з майже прямими тонкими антиклінальними й периклінальними стінками.

Рис. 21. Мікрофотографії ендокарпію та стовпчика *C. kirgizicus*
 А – дорсальна сторона, Б – вентральна сторона, В – стовпчик

Місце прикріплення стовпчика перебуває в заглибині апікальної частини кісточки.

Цвіте в травні, плоди дозрівають у кінці серпня. Зимостійкий.

Cotoneaster tkatschenkoii Grevtsova^{9 10}. Рис. 22, 23, 24.

⁹ Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Vauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 230–233.

¹⁰ Гревцова А.Т. Кизильники флоры Казахстана и Средней Азии бывшего СССР в коллекции Ботанического сада им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. *Растительный мир и его охрана* : Материалы международной научной конференции, посвященной 80-летию Института ботаники и фитоинтродукции, г. Алматы, 5–7 сентября 2012 г. Алматы, 2012. С. 224–227.

Вирощений із насіння, зібраного В.І. Ткаченком у Киргизькому хребті (Паміро-Алай).

Прямостійний, із підведеною кроною та повислими тонкими гілками, висота 2,1 м, проєкція крони 3,1 x 2,9 м.

Молоді пагони спочатку сіро-зелені, густо-волосисті, потім зверху червонувато-коричневі, знизу зеленувато-жовто-коричневі, опушені, пізніше оголюються, з рідкими світло-сірими сочевичками; дворічні – жовтувато-сірі, зморшкуваті; трирічні – умброві, зі спадним білим нальотом. Кора темно-сіра, тріщинувата.

Листки дворядні, овальні, яйцеподібні, обернено-яйцеподібні, 12–17 x 10–27 мм; на верхівці заокруглені, тупі або загострені, біля основи заокруглені; зверху зелені, тьмяні, рідко-волосисті, по краю війчасті; знизу світло-зелені, майже повстисті, з випнутою центральною жилкою та 4–5 парами бокових жилок на опушених черешках завдовжки 5 мм. Прилистки шилоподібні, сірувато-повстисті, пізніше кармінові, густо-волосисті, 1–2 мм завдовжки, оголюються.

Квітки у волотевих щитках, по 3–16, на кінцях коротких гілочок, обліствених 3–4 листочками. Квітконоси завдовжки 25–30 мм, квітконіжки – 5–10 мм, опушені. Чашечка гола. Чашолистки широко-трикутні, на верхівці заокруглені, рідко-волосисті. Віночок 3–6 мм у діаметрі. Пелюстки прямостійні, рожеві, з карміновими плямочками біля основи, 3–2,5 мм у діаметрі. Тичинок 10–14, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 2 стовпчиків.

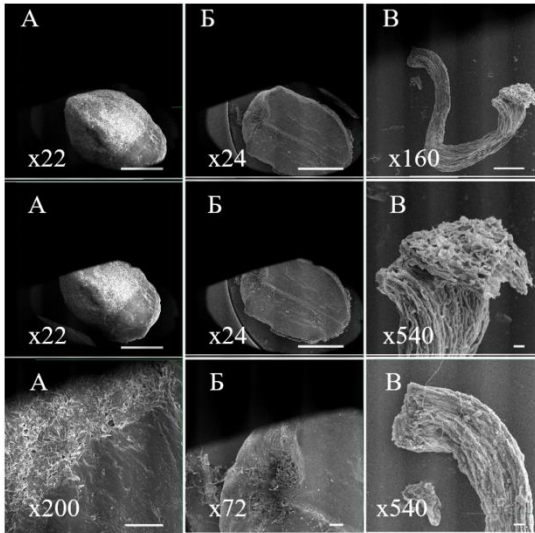
Рис. 22. Габітус *Cotoneaster tkatschenkoi*

Плоди в щитках, по (2) 7–14, кулясті, 5–8 мм у діаметрі, спочатку рожеві, малиново-червоні, стиглі – коричнево-чорні, із

сизим нальотом. Гіпантій зрослий, інколи трішки відкритий, із залишками тичинок. Кісточок 2, рідше 3, обернено-яйцеподібні.

Рис. 23. Плоди, кісточки *C. tkatschenkoii*

A – дорсальна сторона, *Б* – вентральна сторона, *В* – стовпчик
Рис. 24. Мікрофотографії ендокарпію та стовпчика *C. tkatschenkoii*

Дорсальна поверхня гіпостилію горбкувато-хвиляста, на межі зі щитком – поздовжньо-складчаста. Щиток займає 2/3 поверхні дорсальної сторони. Щиток щільний, губчастий, із дрібних округлих клітин із потовщеними стінками. Лінія розподілу щитка й гіпостилію чітка, майже рівна, місцями ледь хвиляста, гіпостиль нависає над щитком, мікрорельєф на межі розподілу часто невиразний. Вентральна поверхня з поздовжніми хвилястими підвищеннями й горбочками. Борозенка піднята, пряма, вузька, з тупими бічними краями, простягається від основи до верхівки, де закінчується невеликим виступом. Виїмка в апікальній частині опушена простими округлими закрученими волосками. Мікрорельєф обох поверхонь дрібно-сітчастий, утворений видовженими, часто ніби переплетеними клітинами з опуклими або ввігнутими зовнішніми периклінальними стінками.

Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці апікальної частини кісточки. Цвіте впродовж травня, плоди дозрівають у серпні.

3. Кизильники з флори Сибіру

Cotoneaster kyachticus Grevtsova¹¹. Рис. 25, 26, 27.

Привезений живими рослинами з Бурятії (Росія), м. Кяхта, околиці міста, біля пивзаводу (06 серпня 1983 р.).

Прямостійний, гіллястий кущ висотою 2,8 м, проєкція крони 1,8 x 2,1 м.

Молоді пагони блідо-бірюзові, повстисті, потім темно-оливкові, волосисті з білими сочевичками; однорічні – брудно-буро-фіолетові, зі спадним білим нальотом і білими сочевичками; дворічні – темно-умброві, з коричневими сочевичками; трирічні – темно-сірі. Кора сіра.

---

¹¹ Гревцова А.Т., Вакуленко Т.Б. Интродукция видов рода *Cotoneaster* Medik. флоры Бурятии в Ботаническом саду им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. *Проблемы ботаники Южной Сибири и Монголии* : Сборник научных статей по материалам XVII международной конференции, г. Барнаул, 24–27 мая 2018 г. Барнаул : Издательство Алтайского государственного университета, 2018. С. 456–460.

Рис. 25. Габітус *Cotoneaster kyachticus*

Листки двоярідні, майже шкірясті, еліптичні, яйцеподібні, рідше майже округлі, (23) 35–55 x (15) 23–35 мм, на верхівці заокруглені, рідше з виямкою, в основі заокруглені або широко-трикутні, на стерильних пагонах загострено-еліптичні, яйцеподібні, 45–70 x 30–50 мм; на верхівці заокруглені або витягнуті, з вістрям, в основі заокруглені; зверху темно-зелені, тьмянні або лискучі, слабо зморшкуваті, волосисті, по центральній жилці з густішим опушенням, по краю бахромчасті; знизу синювато-зелені, повстисті, з випнутою центральною жилкою і (3) 4 (5) парами бокових жилок, пізніше зі зменшеним опушенням. Черешки 3–5 мм, фіолетово-кармінові, густо-волосисті.

Квітки в пониклих щитках, у пазухах із 3 листків або на кінцях гілочок довжиною 10–15 мм, облиствених 3-ма листочками. Суцвіття 6–9 (12)-квіткові, з 2–4 напівзонтиків та одного бутона на довгій осі. Квітконоси 10 мм, квітконіжки 10–15 і 20–30 мм, рідко-волосисті або майже голі. Віночок 3–5 мм у діаметрі, пелюстки рожеві, в основі з більш інтенсивним забарвленням або з карміною плямочкою, з нігтиком, діаметром 2 x 3 і 3 x 3 мм. Чашолистки широко-трикутні, по краю кармінові, голі. Чашечка гола. Тичинок 9–11, тичинкові нитки світлі, пиляки каштанові. Маточка з 2 (3) стовпчиків.

Рис. 26. Квітки, плоди, кісточки *C. kyachticus*

Плоди в щитках, по (1–2) 3–5 (15), кулясті, кулясто приплюснуті, 7–10 x 7–12 мм, спочатку малинові, потім каштанові, умброві, сливово-чорні, зі сизуватим нальотом, тьмяні, голі; плодоноси (8) 10–15 (20) мм; плодоніжки (3) 5–10 (15) мм і 10–20 мм в одиничних плодиків. Гіпантій не зрослий, із залишками тичинок, голий або із сизуватим нальотом. Кісточок 2–3, 4–4 x 3–4 мм, овальні, продовгувато-овальні, на верхівці заокруглені, в основі заокруглені або широко-трикутні. З вентральної сторони більш-менш плоскі (якщо їх 2), з випнутим реберцем або двогранні (якщо їх 3), з гладенькими боками й чітким ребром. Щиток займає половину або трохи більш ніж половина дорсальної сторони, опуклий, посередині з валиком, іноді з глибокою тріщинкою.

Гіпостиль із дорсальної сторони лискучий, горбкуватий, із широкими заглибинами, мікрорельєф дрібнозернистий, чітко виражений.

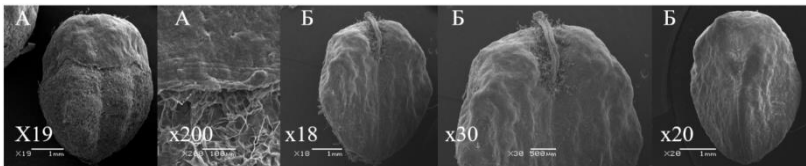

Рис. 27. Мікрофотографії ендокарпію *C. kyachticus*
 А – дорсальна сторона, Б – вентральна сторона

Лінія розподілу щитка й гіпостилю чітка. Гіпостиль нависає над щитком. Щиток губчастий, щільний, утворений округлими чи полігональними клітинами з потовщеними стінками. Поверхня вентральної сторони горбкувато-хвиляста, місцями ямчата, по центру піднята. Вентральна борозенка косувата, вузька, щілиноподібна, закінчується у виїмці майже по центру кісточки. Мікрорельєф

дрібнозернистий, утворений дрібними полігональними чи округлими клітинами з потовщеною опуклою зовнішньою периклінальною стінкою. Місце прикріплення стовпчика знаходиться на верхівці в невеликій заглибині, густо опушене. Цвіте 20 квітня – 10 травня. Плоди дозрівають у кінці липня.

Cotoneaster logginovii Grevtsova^{12 13}. Рис. 28, 29.

Привезений живою рослиною з Південного Сибіру в 1983 р. – Читинська область, Борзинський район, оз. Зун-Торей, на віддалі 40 км від станції Соловйовськ.

Прямостійне, маленьке деревце висотою 3,4 м, проєкція крони 3,6 x 2,9 м.

Молоді пагони спочатку жовто-зелені, густо-волосисті, майже повстисті, потім карміново-сіро-зелені, густо-волосисті, пізніше червоно-коричневі; дворічні – зверху коричневі, знизу оливково-зелені, зі спадним білим нальотом, тьмяні; трирічні – коричневі, тьмяні. Кора сіра, з коричнево-сірими сочевичками завдовжки 2–6 мм.

Листки дворядні, еліптичні, продовгувато-еліптичні, широко-еліптичні, 20–40 x 15–25 мм, на верхівці заокруглені, тупі, на молодих пагонах злегка витягнуті, з вістрям або без нього; в основі заокруглені, рідко широко-трикутні; зверху спочатку зелені, потім темно-зелені, тьмяно-блискучі, рідко-волосисті, по краю павутинисто-волосисті, швидко оголюються, гладенькі, з вдавленою центральною жилкою; знизу сріблясто й сіро-зелені, повстисті, потім густо-волосисті, в кінці вегетації волосисті, на повстистих, пізніше волосистих черешках завдовжки 3–5 мм. Прилистки шилоподібні, кармінові, 2-3 мм, густо-волосисті.

Квітки в пониклих, рихлих щитках, по 8–26 (30), в пазухах із 3-х листків або на кінцях коротких гілочок завдовжки 5–10 мм, облиствених 3–4 листочками. Квітконоси 25–30 мм, павутинисто-волосисті. Чашечка гола. Чашолистки широко-трикутні, тупі, по краю кармінові, голі або рідко-волосисті, швидко оголюються. Віночок 5–7 мм у діаметрі. Пелюстки прямостійні, рожеві, з

---

¹² Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Bauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 130–133.

¹³ Гревцова А.Т. Кизильник Логгинова – новый вид *Cotoneaster* для флоры Южной Сибири. *Проблемы ботаники Южной Сибири и Монголии* : Сборник научных статей по материалам Четырнадцатой международной научно-практической конференции, г. Барнаул, 25–29 мая 2015 г. Барнаул : Издательство Алтайского государственного университета. 2015. С. 135–139.

карміновими прожилками, округлі, 3 x 3,5 мм. Тичинок 12–14, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 2 стовпчиків.

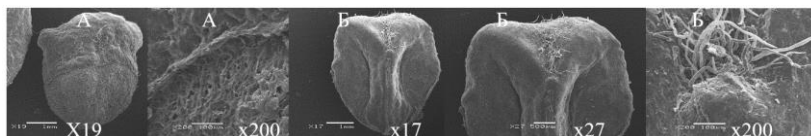

Рис. 28. *Cotoneaster logginovii*

Плоди в пониклих щитках, округлі, по (1–2) 3–11 (19), фіолетово-кармінові, малинові, умброві, темно-каштанові, лискучі, голі, 6 x 6 – 10 x 10 мм, плодоноси завдовжки (8) 10–20 (25) мм; плодоніжки (3–5) 7–10 (15) мм. Гіпантій не зрослий, із залишками тичинок, голий. Кісточок 2–3, 5 x 4 мм, овальні, широко-яйцеподібні, на верхівці заокруглені або з невеликими ріжками; в основі заокруглені або широко трикутні. Кісточки з вентральної сторони при двох кісточках двогранні, з одного боку виїмчасті, з іншого – бутристі; при трьох – з глибокими поздовжніми тріщинами (з глибокими заглибинами). Щиток займає трохи менше половини або половину дорсальної сторони кісточки, випуклий, тьмянний, темно-коричневий.

Гіпостиль із дорсальної сторони темно-горіховий, брудно-бурувато-жовтий, тьмянний, гладенький, у центрі із заглибленням і не симетричною борозенкою.

Дорсальна поверхня гіпостилю округло-горбкувата, на межі зі щитком із кількома широкими борознами. Щиток губчастий, щільний, з округлих чи полігональних клітин із потовщеними стінками.

Рис. 29. Мікрофотографії ендокарпю *C. logginovii*
A – дорсальна сторона, *Б* – вентральна сторона

Лінія розмежування щитка й гіпостилю добре помітна, піднята, ледь хвиляста. Гіпостиль нависає над щитком. Поверхня вентральної сторони широко-горбкувата, у верхній частині рівніша. По центру з потужним поздовжнім підвищенням, яке з боків обернене глибокими зморшками. Вентральна борозенка простягається посередині підвищення, ледь вигнута, жолобкувата, з невисокими округлими бічними краями. Апікальний її кінець не доходить до самої верхівки, закінчується в заглибині, прямо урізаний, випнутий, зазвичай із валиком по краю, оточений простими закрученими волосками. Мікрорельєф вентральної та дорсальної поверхонь дрібно-сітчастий, утворений полігональними чи видовженими клітинами з потовщеними антиклінальними стінками й опуклими чи вдавленими зовнішніми периклінальними стінками, часто межі клітин невиразні. Вздовж вентральної борозенки клітини чіткіші, прозенхімні, розміщені кількома поздовжніми рядами. Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці кісточки, на дні невеликого заглиблення, яке густо опушене й знаходиться на відстані 2/3 від основи базальної частини кісточки.

Цвіте в середині квітня. Плоди дозрівають у кінці липня – на початку серпня.

4. Кизильники з флори Закавказзя

Cotoneaster daralagesicus, spec. nov. non *C. daralagesicus* Grevtsova in Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Bauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 82–85¹⁴.

Жива рослина привезена в 1981 р. із Вірменії (Вайк, Даралагез, 18 км від с. Гер-Гер).

¹⁴ Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Bauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. С. 82–85.

Нині куш має висоту 2,4 м, а проєкція крони 3,5 x 3,2 м. За габітусом це двостволиковий, слабо розгалужений куш, із тонкими ажурними гілочками¹⁵. Рис. 30–33.

Рис. 30. Габітус *Cotoneaster daralagesicus*

Молоді пагони сріблясто-фіолетово-коричневі, зверху зелені, знизу густо опушені; однорічні темно-бурі або темно-пурпурові, дворічні – коричневі, майже голі; трирічні – коричневі, тьмяно-блискучі. Кора сіра.

Листки дворядні, майже шкірясті, округлі або майже округлі, 8–20 x 6–19 мм, на верхівці заокруглені, в основі заокруглені; зверху темно-зелені, тьмяні, голі, з рідкими волосками по жилках, по краю зі сріблясто-волосистою облямівкою; знизу зелені, повстисті, з випнутою центральною жилкою. Черешки 2–5 мм, густо опушені. Прилистки шилоподібні, темно-пурпурово-коричневі, завдовжки 1–2 мм.

Квітки в щільних щитках, по 6–8 (9), на кінцях коротких гілочок довжиною 2–10 мм. Квітконоси, квітконіжки 2–5 мм, густо опушені. Чашечка густо щетинисто-волосиста, чашолистки округло-трикутні, на верхівці заокруглені, густо-щетинисто-волосисті з темно-пурпурово-коричневим забарвленням по краю. Віночок 5–7 мм у діаметрі. Пелюстки білі, молочно-білі, розпростерті, 3 мм у діаметрі, з пурпурово-коричневою плямочкою в основі. Тичинок 10–18, тичинкові нитки світлі, пиляки білі, жовті. Маточка з 2 стовпчиків.

---

¹⁵ Grevtsova G. *Ex situ* preservation of *Cotoneaster daralagesicus* Grevtsova, spec. nov. in the acad. O.V. Fomin Botanical Garden. *Agrobiodiversity for improving nutrition, health and quality 2016* : Scientific proceedings of the institution and researcher of international research, education and development programe. Nitra, November 2016. P. 98–101.

Рис. 31. *Cotoneaster daralagesicus*

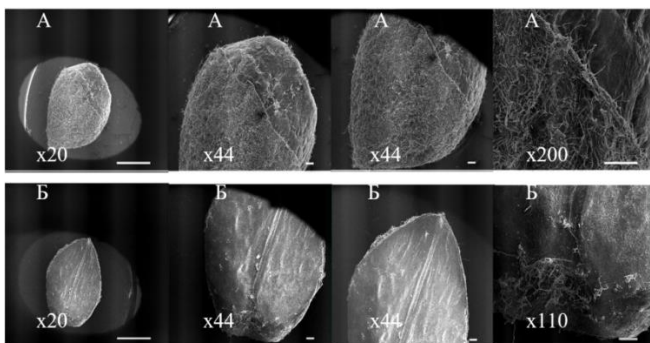
Плоди в щитках по 2–5, кулясті, кулясто-яйцеподібні, 7–8 x 8–10 мм, спочатку світло-оранжеві, блискучі, потім оранжево-червоні, зрілі – темно-рожеві, тьмяні, м'якоть жовта. Гіпантій відкритий, із залишками тичинок, зубчики чашечки не зросли, густо опушені. Кісточок 2, розміром 4–5 x 3–4 мм, обернено-яйцеподібні. Щиток займає трохи понад 2/3 дорсальної поверхні.

Рис. 32. Плоди й кісточки *C. daralagesicus*

Дорсальна поверхня гіпостилію на верхівці згладжена, ближче до щитка горбкувата. Ультраструктура поверхні слабо виражена, межі клітин невиразні. Лінія розподілу гіпостилію та щитка чітка, майже рівна, зрідка з виступами. Щиток ледь нависає над гіпостилем. Структура щитка сітчаста, утворена тонкостінними полігональними чи ізодіаметричними клітинами.

Рис. 33. Мікрофотографії ендокарпю *C. daralagesicus*
 А – дорсальна сторона, Б – вентральна сторона

Поверхня вентральної сторони слабо хвиляста, мікрорельєф слабо горбкуватий, утворений дрібними клітинами з потовщеною зовнішньою периклінальною стінкою, контури антиклінальних стінок не проглядаються. Вентральна борозенка не піднята, пряма, досить широка, із загостреними бічними поверхнями, не доходить до апікального кінця. Верхівка із заглибиною, ледь опушена простими звивистими волосками.

Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці, в невеликій заглибині апікальної частини кісточки.

Цвіте й плодить рясно за достатнього зволоження. Зимостійкий у звичні зими, в аномальні – пошкоджується морозами (І–ІІ бали). Посухостійкий. Медонос. Ендем Закавказзя.

5. Кизильники з флори Північного Кавказу

Cotoneaster kazankinii Grevtsova^{16 17}. Рис. 34, 35.

Живі рослини привезені в грудні 1981 р. із Північного Кавказу, міста П'ятигорська (гірка Гаряча, система гір Машук, південно-

¹⁶ Гревцова Г.Т. *Cotoneaster kazankinii* Grevtsova – новий вид кизильника для флори Північного Кавказу. *Матеріали XI з'їзду Українського ботанічного товариства, м. Харків, 25–27 вересня 2001 р.* Харків, 2001. С. 104–105.

¹⁷ Гревцова А.Т., Михайлова І.С. Види роду *Cotoneaster* (Medic.) С. Vauhin флори Кавказа в колекції Ботанічного саду ім. акад. Ф.В. Фомина Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Матеріали міжнародної наукової конференції, посвяченої 75-літтю ЦБС НАН Азербайджана, г. Баку, 22–23 січня 2009 г.* Баку, 2009. С. 178–183.

західний схил, на віддалі 70–80 м від Академічної галереї міського парку), Ставропольського краю (Росія).

Материнська рослина загинула. Дочірня рослина вирощена з живців материнської в 1986 р. У 2015 р. рослина досягла висоти 3,1 м, мала проєкцію крони 1,5 x 1,5 м. У 2019 р. її не стало через надмірне зволоження (з вершини гірки, де вона росла, стікала вода й накопичувалася в лунці). У колекції ростуть молоді рослини, вирощені з насіння місцевої репродукції. Висота 3,2 м, проєкція крони 2,5 x 2,5 м. В умовах Києва за габітусом – це невеликі деревця.

Молоді пагони оливково-сріблясті, повстисті, потім коричневато зелені, густо-волосисті; дворічні – коричневі, густо-волосисті, пізніше коричневі зі спадним білим нальотом; трирічні – коричневі, з жовтувато-коричневими сочевичками. Кора коричневато сіра, сіра.

Листки двоярядні, щільні, маже шкірясті, еліптичні, продовгувато-еліптичні, округло-еліптичні, 15–30 x 12–25 мм, на верхівці заокруглені, інколи з виямкою, в основі – заокруглені або широко-клиноподібні; зверху зелені, рідко-волосисті або голі; знизу голубувато-зелені, повстисті, потім густо-волосисті, з випнутою центральною жилкою, на густо-волосистих, пізніше волосистих, коричневато зелених черешках довжиною 5–10 мм. Прилистки шилоподібні, оливково-зелені, волосисті, пізніше коричневі, оголені, завдовжки 3–4 мм, зберігаються до кінця вегетації.

Квітки в щільних щитках, по 3–11, на кінцях коротких гілочок довжиною 8–10 мм, облиствених 2–3 листочками. Квітконоси завдовжки 10 (15) – 30 (35) мм, квітконіжки 3–5 (7) мм, коричнево-щетинисто-волосисті. Чашечка щетинисто-волосиста, чашолистки широко-трикутні, тупі, майже голі, інколи з карміновими крапинками. Віночок 4–7 мм у діаметрі. Пелюстки білі або з рожевими рисочками, округлі, 3 x 3 мм, в основі з нігтиком або без нього. Тичинок 14–19, тичинкові нитки світлі, пиляки жовті. Маточка з 2 стовпчиків.

Рис. 34. *Cotoneaster kazankinii*

Плоди в щитках по 3–7, недозрілі – яйцеподібні, зрілі – майже округлі, в діаметрі 4–7 мм, спочатку яскраво-червоні, блискучі, потім малиново-червоні й темно-червоні, тьмяні. Гіпантій не зрослий, майже голий. Кісточок 2, рідше 3, 5–7 x 3–4 мм, обернено-яйцеподібні, густо опушені в апікальній частині кісточки. Щиток займає 2/3 поверхні дорсальної сторони кісточки.

Поверхня гіпостіля дорсальної сторони згладжено-горбкувата, з глибокими поздовжніми борознами. Мікрорельєф зернистий, добре виражений. Утворений видовженим чи полігональними клітинами з опуклою потовщеною зовнішньою периклінальною стінкою та майже прямими антиклінальними стінками. Клітини орієнтовані переважно вздовж більшої осі, часом хаотичні. Лінія розподілу щитка й гіпостіля майже рівна, добре виражена, піднята як з боку гіпостіля, так і з боку щитка, гіпостиль місцями нависає над щитком.

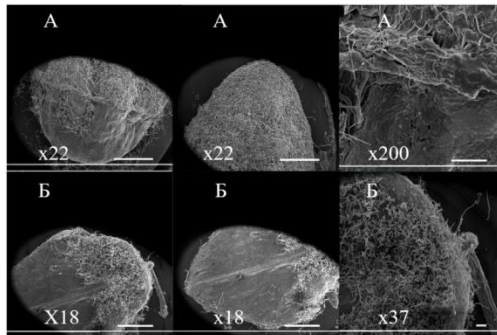

Рис. 35. Мікрофотографії ендокарпію *C. kazankinii*
А – дорсальна сторона, *Б* – вентральна сторона

Щиток сітчастий, утворений полігональними тонкостінними клітинами. Поверхня вентральної сторони згладжена, горбкувата. Вентральна борозенка пряма, тонка, щілиноподібна, на базальному кінці розміщена майже на одному рівні з поверхнею кісточки, догори поступово підіймається, на апікальному кінці потовщена, з широкими тупими бічними гранями й густо опушена простими закрученими волосками. Мікрорельєф дрібнозернистий, досить згладжений, межі клітин слабо проглядаються. Місце прикріплення стовпчика перебуває на верхівці апікальної частини кісточки. Цвіте й плодить рясно. Зимостійкий у звичні зими, в аномальні – пошкоджується морозами (I–III бали) Посухостійкий. Медонос. Ендем Північного Кавказу.

Подяки (з нагоди 25-річчя захисту докторської дисертації – 05 квітня 1996 р.): уклінно дякую за розуміння, підтримку, допомогу Родині – сестричці Аллі Володимирівні, чоловікові В'ячеславу Дмитровичу, донькам Наталії та Тетяні, онукам Марині, Марії, Даміру, племінникам Ірині й Андрію; друзям – Чернецькій Марії Петрівні, *Колесник Валентині Іванівні, Шевченку Олександровичу Романовичу, Головченко Аллі Миколаївні, Гаркавій Катерині Григорівні, Джуренко Надії Іванівні, *Свириденку Володимировичу Єфремовичу, Черняку Володимировичу Максимовичу, Горелову Олександровичу Михайловичу, Меженському Володимировичу Миколайовичу, Пархоменку Леоніду Івановичу, Вахновській Наталії Георгіївні, Казанській Надії Аркадіївні, Карпенко Наталії Іванівні, *Стеценко Надії Максимівні, Буту Андрію Анатолійовичу, Чернецькому Юрію Анатолійовичу, Лось Світлані Анатоліївні, *Прокопченку Едуарду Васильовичу; однокурсникам – *Проценку Валерію Сергійовичу, Коробку Петру Васильовичу; помічникам – Івченку Ігорю Сергійовичу, *Телятник Валентині Іванівні, Литовці Ірині Вікторівні, Ткачук Неонілі Дмитріївні, *Загорній Лідії Володимирівні, Яроцук Тетяні Анатоліївні, Ревуновій Любові Георгіївні, Курбатовій Вікторії Володимирівні, Лисенко Ніні Володимирівні, Бриліант Любі Василівні; закордонним колегам – Gesa Kosha, Ewa Jerzak, *Antonin Nohel, Jeanette Fryer, *Jaques Zeller; колегам – *Білозеру Миколі Івановичу, Лапчику Вадиму Францовичу, Колесніченку Олексію Миколайовичу, Гордієнку Володимировичу Івановичу, *Бишевцю Віктору Володимировичу, Калашніковій Людмилі Вячеславівні, Бонюк Зінаїді Григорівні, *Капустяну Василю Васильовичу, Чумаку Петру Яковичу, Школьній

Ларисі Сазонівні, Кучеренко Валентині Петрівні, *Білокінь Галіні Сергіївні, Коломієць Тетяні Василівні, Іваницькій Наталії Сергіївні, Ткачук Олі Олексіївні, *Зарубенку Анатолію Устимовичу, *Шараповій Емілії Павлівні, Рудік Галіні Олексіївні, Юрчишиній Тамарі Володимирівні, *Монастирецькій Катерині Валентинівні, *Дібровій Лідії Степанівні, *Богомаз Катерині Іванівні, *Токарському Олексію Федоровичу, Гороховській Катерині Іванівні, *Смику Григорію Костянтиновичу, Куковиці Галіні Степанівні, Драбинюк Галіні Вячеславівні, Михайловій Ірині Сергіївні; щирим і доброзичливим людям лабораторії мікроскопії – Паніній Зої Олександрівні, Климчуку Дмитру Олександровичу, Новиченку Віктору Миколайовичу, Новиченко Наталії Степанівні, Щербатюку Миколі Миколайовичу.

ВИСНОВКИ

Залучення в інтродукційний процес рослин методом родових комплексів Ф.М. Русанова передбачає їх колекціонування в максимальній кількості представників роду з метою вивчення та відбору для господарської діяльності людини.

Ареал більшості видів *Cotoneaster* перебуває в гірських районах Азії: Середній Азії, Ірані, Афганістані, Індії, Монголії, Китаї. У зв'язку з великим поліморфізмом, гібридизацією та апоміксисом, які існують у роді Кизильник, а також через систематичну плутанину, вихідний матеріал кизильників у флорі установ колишнього Радянського Союзу, по можливості, ми збирали в природних місцях зростання. Це Киргизський і Гіссарський хребти (1974 р.), Північний Кавказ і гори Вірменії (1981 р.), Східний і Центральний Сибір (1982 р.), Забайкалля (1983 р.), Великий Балхан, Каратау, Заїлійський Алатау, Кунгей Алатау (1986 р.), Далекий Схід (1990 р.) тощо.

Багаторічні фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин у нових умовах вирощування надали можливості для виділення невідомих рослин у нові таксони роду *Cotoneaster*. За габітусом це невеликі дерева: висотою понад 3,5–4 м – *C. bilokonii*,

C. daralagezicus, *C. kazankinii*, *C. logginovii*; високі, розлогі, густогіллясті кущі висотою до 3,5 м – *C. rusanovii*; високі, розлогі, густогіллясті кущі висотою понад 2 м – *C. kyachticus*, *C. tkatschenkoi*; низькі заввишки до 1 м – *C. kirgizicus*, *C. uzbecicus*.

Отже, в списки сучасного рослинного різноманіття можуть бути долучені нові види *Cotoneaster*. До флори Узбекистану: *C. bilokonii*, *C. rusanovii*, *C. uzbecicus*. До флори Киргизії: *C. kirgizicus*, *C. tkatschenkoi*.

До флори Сибіру: *C. kyachticus*, *C. logginovii*.

До флори Закавказзя: *C. daralagesicus*.

До флори Північного Кавказу: *C. kazankinii*.

АНОТАЦІЯ

Наведено морфологічні описи 9-и нових для ботанічної науки видів *Cotoneaster*, інтродукованих до Ботанічного саду ім. акад. А.В. Фомина Київського національного університету імені Тараса Шевченка з природних місць зростання країн СНД: Узбекистану, Киргизії, Вірменії (Закавказзя), Росії (Північний Кавказ, Сибір). Описано їх габітус, пагони, листки, квітки, плоди й особливості ендокарпії кісточок. Характеризовано особливості росту й розвитку в умовах інтродукції та вказано на пошкодження в суворі зими однорічних пагонів (за II–III балами зимостійкості) рослин із південних районів (Північний Кавказ, Закавказзя).

Література

1. Grevtsova G. *Ex situ* preservation of *Cotoneaster daralagesicus* Grevtsova, spec. nov. in the acad. O.V. Fomin Botanical Garden. *Agrobiodiversity for improving nutrition, health and quality 2016* : Scientific proceedings of the institution and researcher of international research, education and development programe. Nitra, November 2016. P. 98–101.

2. Бондарцев А.С. Шкала цветов. Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1954. 28 с.

3. Гревцова А.Т. Кизильник Логгинова – новый вид *Cotoneaster* для флоры Южной Сибири. *Проблемы ботаники Южной Сибири и Монголии* : Сборник научных статей по материалам Четырнадцатой международной научно-практической конференции, г. Барнаул, 25–29 мая 2015 г. Барнаул : Издательство Алтайского государственного университета. 2015. С. 135–139.

4. Гревцова А.Т. Кизильники флоры Казахстана и Средней Азии бывшего СССР в коллекции Ботанического сада им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета имени

Тараса Шевченко. *Растительный мир и его охрана* : Материалы международной научной конференции, посвященной 80-летию Института ботаники и фитоинтродукции, г. Алматы, 5–7 сентября 2012 г. Алматы, 2012. С. 224–227.

5. Гревцова А.Т., Вакуленко Т.Б. Интродукция видов рода *Cotoneaster* Medik. флоры Бурятии в Ботаническом саду им. акад. А.В. Фомина Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. *Проблемы ботаники Южной Сибири и Монголии* : Сборник научных статей по материалам XVII международной конференции, г. Барнаул, 24–27 мая 2018 г. Барнаул : Издательство Алтайского государственного университета, 2018. С. 456–460.

6. Гревцова А.Т., Михайлова И.С. Виды рода *Cotoneaster* (Medic.) С. Vauhin флоры Кавказа в коллекции Ботанического сада им. акад. Ф.В. Фомина Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. *Материалы международной научной конференции, посвященной 75-летию ЦБС НАН Азербайджана, г. Баку, 22–23 сентября 2009 г.* Баку, 2009. С. 178–183.

7. Гревцова Г.Т. *Cotoneaster kazankinii* Grevtsova – новый вид кизильника для флоры Північного Кавказу. *Матеріали XI з'їзду Українського ботанічного товариства, м. Харків, 25–27 вересня 2001 р.* Харків, 2001. С. 104–105.

8. Гревцова Г.Т. Атлас – Кизильники *Cotoneaster* (Medic.) Vauhin. Київ : Дім, сад, город, 1999. 372 с.

9. Русанов Ф.Н. Метод родовых комплексов и интродукции растений. *Бюллетень ГБС АН СССР*. 1977. Т. 81. С. 15–20.

Information about the authors:

Grevtsova Ganna Terentiivna,

Doctor of Biological Sciences, Professor,
Leading Researcher

A.V. Fomin Botanical Garden
of Taras Shevchenko National University of Kyiv
1, Simona Petlura str., Kyiv, 01032, Ukraine

Vakulenko Tetaina Borysivna,

Candidate of Biological Sciences, Senior Research Fellow
M.M. Gryshko National Botanical Garden of National Academy
of Sciences of Ukraine
1, Timiryazevskaya str., Kyiv, 01014, Ukraine